

Förläng vallens liggtid med skötsel och hjälpsådd

Ökade kraftfoderpriser och ett pressat grundpris gör det lönsamt att ta en större del av energi- och proteinbehovet från vallen. Målet är långliggande vallar med stor avkastning och högt näringsvärde.

Skötsel av slätter- och betesvall innebär att man börjar hjälpså vallen redan första vallåret *innan* vallväxterna går ut och luckor uppstår och att detta sedan upprepas varje år. Då kan såväl slätter- som betesvallar hållas täta och produktiva i decennier.

Vallen är basen i foderstaten

Det är dyrt att vart tredje år bryta upp vallen och etablera en ny och det är dyrt att bärga små och näringsfattiga skördar eller att inte ha tillgängligt bete av hög kvalitet nära mjölkkanläggningen. De pressade villkoren för mjölk- och köttproduktion ökar vikten av såväl mycket som näringsrikt grovfoder. Ökande priser på kraftfoder gör det lönsamt att ta en större del av energi- och proteinbehov från vallen. Större djurbesättningar med större ladugårdar som upptar åkermark och kravet på utomhusvistelse 2-4 månader om året har ökat behovet av ständigt produktiva beten. I en bristsituation är det enklare att köpa in kraftfoder än grovfoder. Det gäller att förlänga vallens liggtid och att öka foderkvaliteten. En tät vall utan luckor minskar graden av föroreningar i fodret och en bra och anpassad blandning av klöver och gräsarter påverkar inte bara fodermängden utan också kvaliteten uttryckt i energi- och råproteinhalt.

Att hålla i minnet

Vallen måste vara väl dränerad och pH-värdet högt för att öka baljväxternas förmåga att fixera kväve. Förutom årsmån och lokala förutsättningar har skötseln av vallen stor betydelse för resultatet. Eventuella fel i skötseln är viktiga att hålla i minnet och ständigt förbättra. Vid ensilageskörd är det ytterst viktigt att inte klippa lägre än 5 cm, att använda vassa knivar och att pickup och

strängläggare inte tar i marken.

Även val av utsäde är viktigt. Billigt och mindervärdigt utsäde som inte testats för grobarhet och renhet kan vara förödande och i slutändan en dyr lösning när flera sorter inte grott och när de som grott inte orkar konkurrera ut ogräsen som kanske till och med fanns med i blandningen. Endast ett testat och ogräsfritt utsäde med hög grobarhet och vinterhårdiga sorter klarar den svåra etableringsfasen.

Många snitt minskar andelen högväxande övergräs som hundäxing, ängsvingel och timotej och gynnar undergräs som ängsgröe, rödsvingel, krypven, vitgröe och vitklöver. Hög snittfrekvens leder till utarmning av övergräsen och då undergräsen inte kan sluta luckorna efter övergräsen måste dessa ersättas och luckorna slutas genom hjälpsådd varje eller vartannat år.

Vårda vallen

Från Jordbruksverket sägs det att: "Längre än tre år ska inte vallen ligga. Dels för att klövern går ut (kvävefixeringen avtar) och dels för att andelen ogräs blir större ju äldre vallen blir". Men ogräsen kommer inte för att vallen blir äldre utan för att delar av vallen gått ut så att den blivit gles och/eller för att den förstörts p.g.a. isbränna eller trampsador. Luckorna gynnar ogräset. Från Jordbruksverket föreslås problemet löst genom att bryta vallen vart tredje år, men erfarenheter från bl.a. Finland visar att med målriktad skötsel och hjälpsådd kan vallarna hållas täta och produktiva i årtal.

Första steget mot bra vallar är att fastställa om vallen är i toppform, i bra skick med möjlighet att förbättras eller i dåligt eller uselt skick. Är vallen gles? Finns det mycket luckor? Finns det mycket ogräs, mossa gammalt gräs, plantrester och sorkhögar? Svaren på frågorna avgör vilken eller vilka åtgärder som måste vidtas. Är vallen i bra eller hyfsat skick så att det räcker med årlig skötsel eller måste den renoveras eller, i värsta fall, brytas och anläggas på nytt?

Årlig skötsel av vall

Finns det mycket luckor på våren måste dessa omedelbart slutas med snabbväxande gräs som till exempel engelskt rajgräs och hundäxing. Finns det vid denna tidpunkt god markfukt och vallen inte sluter sig för snabbt kan övrig hjälpsådd göras samtidigt för att återföra utgångna vallarter. Finns däremot risk för torra bör den egentliga hjälpsådden senareläggas. Hjälpsåddens abc är tillgång på fukt, ljus och värme. Om vallen gödslas kraftigt och påbörjar sin tillväxt tidigt på våren är hjälpsådd av skuggkänsliga småfrön säkrast fram mot hösten. Långsamt växande arter som klöver ska hjälpsås på våren, senast efter första skörden.

Gödsla på våren med flyt- eller svärmgödsel eller med ca 100 kg mineralgödsel/ha.

Gödslingen ska ske vid stråskjutning när de axbildande processerna startar och spridas i en fin slöja. Efter 2-5 dagar, vid början av bestockningsfasen, ska gödseln myllas genom harvning vilket ytterligare stimulerar bestockningen. Harvningen syresätter jorden, gynnar mineraliseringen och ökar effekten av gödseln samtidigt som sork- och gödselhögar jämnas. Att jämna sorkhögar är viktigt för att inte jorden från dessa ska ge nedsmutsat foder med smörsyrejäsning som följd vid ensileringen.

Är det ännu kyligt och fuktigt efter behandlingen vill gräset bre ut sig och sluta mindre luckor i beståndet, men om vallen har drabbats av isbränna och trampsador eller om luckorna är små, men många (mer än 10 % handstora luckor) måste harvningen kombineras med hjälpsådd av

snabbväxande gräs som engelskt rajgräs och hundäxing. Hundäxing bestockar sig snabbt och kompenserar bra för luckor, men etablerar sig sakta. Engelskt rajgräs etablerar sig snabbt och är aggressivt med kraftig bestockning, men hämmar ogräset sämre än hundäxing då den beskuggar sämre.

Även utrymmet mellan gräsplantorna måste fyllas för att inte ogräs ska kunna etablera sig där. Ett tätt bestånd utan luckor ger hög avkastning med bra kvalitet och är säkraste skyddet mot att ogräs etablerar sig i vallen. Erfarenheter i övriga Europa har visat att på välskötta vallar kan kemisk bekämpning minskas, eller helt uteslutas, samtidigt som vallarna hålls produktiva i decennier.

Långfingerharvens tre första pinnrader jämnar ut eventuella sork- och gödselhögar samtidigt som de luckrar upp jorden och skapar luckor mellan plantorna i den etablerade vallen. De tre följande pinnraderna skakar ned utsädet i vallbotten och myllar fröet i den fuktiga jorden.

På humusrika mull- och mossjordar kan det som avslutning på vårskötseln vara bra att trycka ned uppfrost gräs med en profilvält av cambridgetyp för att återskapa jordkontakten.

Hjälpsådd, för att återföra utgångna sorter i vallblandningen, kan göras direkt efter 1:a, 2:a eller t.o.m. sista ensilageskörden på sensommaren när markfukten är säker till följd av regn eller dagg och effekten av vårgödslingen avtagit. Vid denna tidpunkt är den gamla vallens tillväxt långsam. Nu finns både ljus och fukt så att småfröiga sorter som inte tål beskuggning och uttorkning kan etablera sig bra. Den ökade mullhalten till följd av vallodlingen och klimatförändringarna, som har gjort höstarna längre, varmare och fuktigare, ökar också möjligheten för sen hjälpsådd.

Försök hos Svalöf Weibull har visat att avkastningen sjunker med 10 – 20 % per vallår när inte vallen hjälpsås. Fördelen med hjälpsådd är att utdöda ädelgrässorter

målriktat kan ersättas, men endast det som fattas och som ger hög avkastning med bra foderkvalitet bör ersättas. Med kunskap om arternas egenskaper och anspråk är det möjligt att trimma vallarnas sortsammansättning i riktning mot ännu högre kvalitet och avkastning. Det är i detta skede även möjligt att med hjälpsådden ändra vallsammansättningen från slättervall till betesvall med insädd av vitklöver och ängsgröe och från betes- till slättervall med insädd av timotej, rajgräs och rödklöver. Vallarna behöver inte brytas och läggas om.

Renovering av vall

Finns det så mycket plantrester och gammalt gräs att harven sätts igen innebär det att vallarna är alldeles för tunna för att kunna motstå ogräs och ge annat än usel skörd. Mossa, gammalt gräs och ogräs måste krattas ut och sedan forslas bort så att inte ogräset börjar gro igen vid nästa regn. Att inte göra detta är att sticka huvudet i sanden och blunda för problemet att vallarna faktiskt är i mycket dåligt skick! Gräset växer igenom skräpet, men det är glest och kvaliteten på fodret är undermålig.

Misslyckad förstaårsvall i Skåne 2009. Vid etableringen på våren 2008 kom 20 mm regn och sedan inget förrän på hösten. Gräset började växa, men de småfröiga arterna dog ut och vallarna blev därför mycket glesa och fulla av visset gräs på våren. Småfröigt utsäde bör säs på sensommaren när marken är fuktig.

Efter utharvning av skräpet ska samma procedur som vid den årliga skötseln av vall göras, men vid renovering av vallarna är sådd av hundaxing och/eller engelskt rajgräs ett måste för att hindra att ogräset tar över. Med god gödsling ger rajgräset bra avkastning och hög foderkvalitet, men är inte särskilt vinterhärdigt. Åtgärden bör därför avslutas med hjälpsådd av utgångna arter strax efter en av ensilageskördarna för att därigenom styra vallsammansättningen mot ett varaktigt och mångsidigt plantbestånd anpassat för ensilage respektive bete. Lyckas det att med denna andra insats åter skapa stabila förhållanden är saneringen klar och vallarna skall häfter skötas så som vall i bra skick skall skötas varje år.

Omläggning av vallarna

Är vallarna så risiga eller slut att renovering är meningslös rekommenderas att i stället plöja och så om. Alternativt kan vallarna fräsas med särskild vallfräs med frösåmaskin för insädd. Att fräsa upp vallarna med vallfräs i stället för att plöja erbjuder även möjlighet för vallbrott på stenbundna åkrar där det inte är möjligt att plöja.

Sammanfattning

På våren: Harva för att mylla gödsel, dra ut ogräs och öka bestockningen. Luckra upp ytan så att jorden syresätts och hjälpså om det finns fukt, men ovillkorligen med snabbväxande gräs ifall det finns mycket luckor.

Efter en av ensilageskördarna:

Hjälpså varje år även om vallarna är bra! Ersätt arter som gått ut eller alternativt med andra arter som bättre passar in på platsen. Trimma vallarna mot ännu högre avkastning!

Vinsten vid att varje eller vartannat år sköta vallarna enligt dessa rekommendationer är uppenbara. Minskad eller ingen jordbearbetning alls för nyetablering och därmed ingen skördeminskning första och sista året i varje treårscykel. Förbättrad markstruktur och mångdubblad liggtid för vallarna. Rent foder med hög energi- och råproteinhalt. Vinsten i kronor visar denna beräkning från Österrike:

Med 15 % luckor, skräppa (1 planta/m²) eller andra värdelösa arter i vallarna och inga andra förekommande skadeverkningar medräknade blir energiförlusten 0,9 MJ NEL/kg TS och förlusten av råprotein 27 g/kg TS. Ersatt med soja och vete blir det en förlust på 2 736 kr/ha och år. Kostnaden för att istället sköta och hjälpså vallarna är 970 kr/ha och år, vilket genererar en vinst på 1 766 kr/ha - vid bara 15 % luckor i vallarna!

Genomsnittet av vallar visar sig oftast innehålla minst 30 % luckor eller andra mindervärdiga gräsarter per hektar och skörde-förlusten är då 5 472 kr/ha medan kostnaderna för skötsel och hjälpsådd är oförändrat 970 kr/ha.

Vinst 4 502 kr/ha och år!

Vinst vid skötsel av vall med 15 % luckor

Jämförelse mellan vallbrytning och vallskötsel med Einböck Pneumaticstar

Avkastningsmål 80 dt TS/ha

Energihalt 6,0 MJ/kg TS: 15 % förlust	7 200 MJ/ha
Proteinhalt 180 g/kg TS: 15 % förlust	216 kg/ha

Energiförlust ersatt med vete

7 200 MJ/ha – 4 000 MJ/ha (i sojan)	3 200 MJ
3 200 MJ : 700 MJ/100 kg vete	457 kg/ha
457 kg vete á 1,38 kr	630 kr/ha

Proteinförlust ersatt med sojakross

216 kg : 40 kg/100 kg soja	540 kg/ha
540 kg soja á 3,90 kr	2 106 kr/ha

Total kostnad för skördeminskningen **2 736 kr/ha**

Kostnad för vallskötsel med Einböck Pneumaticstar

Arbets hastighet 8-10 km/h = upp till 6 ha/h	
Efter avdrag för vändning och påfyllning: 4 ha/h	
Einböck Pneumaticstar	408 kr/ha
Traktor & förare	306 kr/ha
Utsäde 8 kg/ha á 32 kr/kg	256 kr/ha

Total skötselkostnad **970 kr/ha**

Vinst vid skötsel av vallen **1 766 kr/ha**

Källa: *Amt für Landwirtschaft und Forsten*, Christian Brunner
Källa för soja och vetepriiser: *Lantmännen Eurokurs* 13/8 2009: 10,2165

Text: BILL ALSTED
Foto: EINBÖCK BILDBANK